

בס"ד, אלול התשס"ה

קוראים יקרים, שלום.

בחודשים האחרונים עסקה "נאמני תורה ועבודה" בנושא מרכזי אחד: הסרבנות. במשך שבועות וחודשים הרצו חברי הנהלה ומקורבים לתנועה בפני סגלי גדודים המשתתפים בהתנתקות, כתבו לתקשורת, התעמתו עם תומכי הסרבנות ודחו טענות בדבר שמאלנות או בגידה בארץ ישראל. העבודה הייתה קשה וגויס לצורכה עובד במשרה מלאה. תנועת "נאמני תורה ועבודה" באמצעות פורום 'יום פקודה' הייתה הגוף היחיד אשר התרכז במאבק בסרבנות.

לפני כשלושה חודשים התעמתתי בשידור חי בגלי צה"ל בתוכניתה של יעל דן 'עושים צהריים' עם נעם לבנת, אשר טען כי בידי למעלה מעשרת אלפים חתימות של חיילים בסדיר ובמילואים שיסרבו לשרת בזמן ההתנתקות. אני טענתי כי ההתנתקות תסתיים במאות בודדות של סרבנים. לשמחתי ולמזלנו שנינו התבדו, ונמנו פחות ממאה סרבנים בכל מהלך ההתנתקות, זאת למרות הפסק הידוע של

הרבנים אליהו ושפירא ועוד עשרות רבנים.

אני סבור כי ל"נאמני תורה ועבודה" הייתה הזכות ליטול חלק במהלך גדול שבו נבלמו הסרבנות והאלימות, ונשמרה הברית בין הציבור הדתי-לאומי ובין המדינה. אנו תרמנו חלק צנוע אך גם משמעותי למהלך זה. ברצוני להודות ליאיר אורבך על עבודתו המסורה כמרכז הפורום נגד סרבנות 'יום פקודה' במשך שמונת החודשים האחרונים. יאיר ימשיך לעבוד בתנועה וירכז מספר פרויקטים, ביניהם פורום מנהיגות צעירה וסדרת ערבי עיון וחוגי בית ברחבי הארץ.

"נאמני תורה ועבודה" תמשיך לשמור בקנאות על זהותה הא-פוליטית ולהכיל בתוכה חלקי ציבור מכל רחבי הציונות הדתית. לצד מאבקה בסרבנות וללא כל סתירה, נרתמה "נאמני תורה ועבודה" לסייע למפוני גוש קטיף באתר הקרוואנים ניצן באמצעות גיוס תרומות ומתנדבים לפעילות.

החודשים הבאים הם תקופה קריטית מבחינת הציונות הדתית ויחסיה עם המדינה. על פי השקפתי, זוהי שעת רצון שבה עלינו לעצב מערכת יחסים סובלנית ומשתפת, תוך הידברות

עם חלקי החברה השונים והגעה להסכמות על המכנה המשותף של ברית הייעוד עליה תושתת המדינה בשנים הבאות. זהו שיח של זכויות וחובות כאחת, המשותף לכל חלקי המדינה. אנו ניטול חלק מרכזי בשיח זה.

אי ההיענות ל'פקודת הסרבנות' הוכיחה כי רבים בציונות הדתית נרתעים מקיצוניות ומהתנתקות מהמדינה, גם אם רבנים מסוימים מובילים כיוון זה. עלינו לדתום ציבור נרחב זה המקיף כמעט את כל הציונות הדתית, לשמור על זהותו הדתית ולפתח בתוכה מקום משמעותי לשיח סובלני, לזכויות אדם, גם זה שאיננו יהודי, לקידום מעמד האישה ולפיתוח עקרון הצדק לכל. אנו נפעל ברוח היהדות ההלכתית האמיצה המתמודדת עם בעיות השעה ואיננה נרתעת מבדיקה עצמית ומתיקון דרך כאשר הן נדרשות.

יהי רצון שהקב"ה יחדש עלינו שנת שלום ושלווה, השקט ובטח, שנה שבה יתגשמו כל משאלות לבנו לטובה.

משה (קינלי) טור-92

יו"ר התנועה

בשם הנהלת התנועה

הי אתה!

מה אתה יודע על הסרבנות?

בוא תשמע מה יש לרבנים להגיד לך

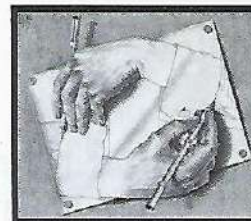
יום פקודה www.yom-pkuda.org

תפילה לשלום המדינה

אבינו שבשמים, צור ישראל ובואל.
בך את מדינת ישראל ראשית צמיחת האלחוט.
הבן עליה באהבת חסדך ופולש עליה סבת שלום
ושלח אורח ואמתך לנאשתי, שרית, וינצוה
וחתום בעצת טובה מלפניך.
חזק את ידי מבני ארץ קדשנו
והחילים אליהנו ישועה וצרות נצחון תעטם.
ונחת שלום קרצץ ושמחת עולם ליושביה.
ואת אוניו כל בית ישראל פקד נא בכל ארצות פזורים
והחילים מהרה קוממיות לציון עירך ולירושלים משכן עמך.
בקרוב בתורת משה עבדך, יאס יהיה נחמד בקצה השמים משם
ישובנו ה' אליהם ומשם יסתר, והבטיח ה' אליהם אל הארץ אשר
ירשו אבותינו וירשלה.
וחדר לבבנו לאהבה ויראה את עמך וישמר את כל דברי
תורתך, שלח לנו כן קוד מלח צדק צדק לפרות מחיי חן וישועה.
הופע בהדרגה באלו ענין על כל יושבי חבל ארצך,
ויאמרי כל אשר נשקה באפנו
ה' אלהי ישראל מלך מלכותו כפל משלה.
אמן סלה.

יום פקודה

www.yom-pkuda.org

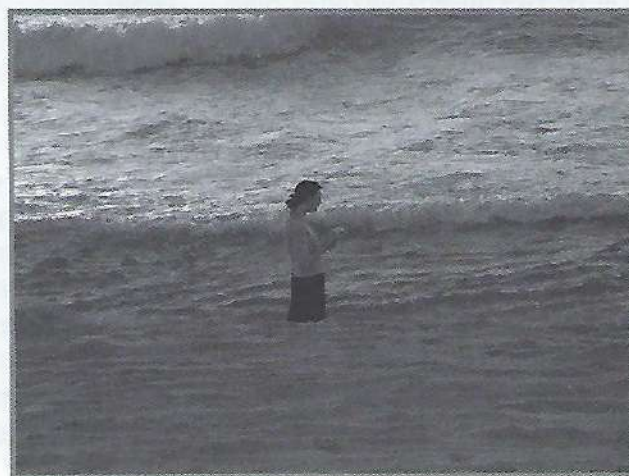
תפילה לעני כי יעטוף, ולפני ה' ישפוך שיחו.
ה' שמעה תפילתי, ושועתי, אליך תבוא.
אל תסתר פניך ממני ביום צר לי.

פסוקים אלו מתוך ספר תהילים היו אולי לשיר המזוהה ביותר עם הכאב של פינוי היישובים מרצועת עזה. ברחבי בתי הכנסת שהיו פזורים בגוש קטיף, שרו אלפים ממתנגדי ההתנתקות שורות אלה שחיבר דוד המלך בצקון לחשו. מי שהביט לתוך עיניהן של הנערות בנווה דקלים, ראה איך טקסט ולחן מתמזגים לסיטואציה אותנטית, ומנפקים רגע אמוציונלי נדיר ומצמרר.

ימי ההתנתקות תמו, היום שאחרי כבר פה, ומדינת ישראל מנסה להבין מה עושים עכשיו. אלפי בני אדם שנעקרו מביתם, מחפשים אחר דרכם החדשה. עשרות אלפים בני הצינונות הדתית תרים לא פחות אחר עורק אידיאולוגי הולם; כזה שיעמוד במבחן המציאות בישראל הדמוקרטית בשנת תשס"ו ובשנים שאחריה.

ערב ראש השנה עוסק "דעות" 23 בין היתר, בחשבון נפש. מול הפנקס הפתוח של הגיליון עושים זאת משה טור-פז - יו"ר "נאמני תורה ועבודה", וגילי זיוון וחגית ברטוב - נציגות "מרכז הרצוג". רותי להבי ומשה מאיר חלוקים בשאלה אם חינוך משותף בין דתיים וחילונים מסייע לרכישת ערכים הומניים. אלי כאהן פורש מבט אחר על הדיון הלגיטימי בנוגע ליחסים שבינו לבינה. יקיר אנגלנדר עורך היכרות עם רעות גיאת, טוענת רבנית שנאבקה בזירה הציבורית נגד עוולות בתי הדין הרבניים. יובל כאהן קורא לגבש אלטרנטיבה לשיבות ההסדר. ויהודית חזני מציגה שיר שחיברה לבנה מיכאל, המשרת במשטרת ישראל, שלקח חלק בתכנית ההתנתקות.

העורכים

צילום: רועי שרון

■ תוכן עניינים

■ מאמרים וכתבות

- 6 איפה טעינו
גילי זיוון וחגית ברטוב. משה טור-פז
- 8 קריאה לגיבוש אלטרנטיבה
לישיבות הסדר
יובל כאהן
- 12 נעים להכיר: רעות גיאת: טוענת רבנית
יקיר אנגלנדר
- 15 בינו לבינה - בין ההלכה לרוח ההלכה
אלי כאהן

■ מדורים

- 4 חילוקי דעות | בעד ונגד חינוך מעורב
לחילונים ולדתיים
משה מאיר ורותי להבי
- 11 קולתורה | מיכאל שלי-
שיר בצל ההתנתקות
יהודית חזני
- 17 מכתבים למערכת |
בעקבות "בינו לבינה, בין הלכה למעשה"

20 סאטירה אחרא

יוצא לאור בהוצאת
נאמני תורה ועבודה
ומרכז יעקב הרצוג ללימודי יהדות

עורכת ראשית: רבקה רוזנר
עורך הגיליון: רועי שרון
מערכת: משה טור-פז, חגית ברטוב, אריאל פיקאר,
יהודית חזני, אורי הראל, יקיר אנגלנדר
עריכת תמונות ועיצוב גרפי: רבקה פרקש
עריכת לשון: ר. רחל

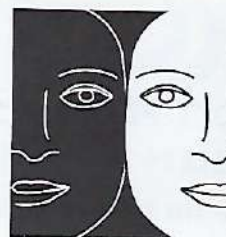
כתובת המערכת: ת"ד 7006 ירושלים 91070
deot@toravoda.org.il

דעות

תמונות יתקבלו בברכה

תמונת שער:

רות קסטנבאום בן-דב, "אמונה עיוורת", 1999

הילכו שניים יחדיו

בעצם עירוב שתי האוכלוסיות השונות מאפשר דיון אמיתי בערכים השונים בין דתיים לחילוניים

רותי להבי

בעצם עירוב שתי האוכלוסיות השונות, ומתקיים בתוך מסגרת מוסכמת מראש של הערכים המשותפים, היא המאפשרת את הדיון האמיתי בערכים השונים, דיון הנוצר במפגש בין שתי האוכלוסיות.

אני מודעת לטענה כי מפגש כזה עלול לטשטש את הזהות הייחודית של כל קבוצה, דהיינו להדגיש את השווה על חשבון השונה. ואמנם החשש קיים. כדי שהוא לא יתממש יש לקיים כמה תנאים שהעיקרי בהם הוא דיאלוג בעל כללים ברורים. האופן שבו אני מתדיין עם השונה ממני, אינו יכול להתקיים כאשר יש לי תחושה של איום על קיומי. לכן עלי לקיים את הדיאלוג לא רק מתוך סובלנות כלפי השונה או האחר, אלא מתוך חיוב הימצאותו כתנאי לגיבוש שלם יותר של זהותי. זו הכוונה של הכרה בשונות כערך. כדי להגיע לכך יש לקבוע כמה כללי מסגרת: אין התנהגות של רוב ומיעוט, או אורחים ומתארחים (למרות הנתונים הדמוגרפיים), והקולות השונים, הדתיים והחילוניים, חייבים להישמע באופן שווה. כאשר עולה הצורך של תכנים ייחודיים לכל קבוצה, יש להפריד בין הקבוצות ולהתייחס באופן ייחודי לתכנים אלה. באופן כזה, המפגש דווקא מסייע לברור זהותו הייחודית של המתחנך ולבנייתה.

לסיכום, אני מבחינה בין הערך למסגרת. הערך המדובר הוא הכרה אמיתית בשונות, ומוטל עלינו לחנך להשגתו. הערך של הכרה בשונות לא יתקיים רק על ידי שבירת המסגרות הקיימות (הוא יכול להתקיים גם בתוכן); אולם מסגרת של חינוך משותף תקיים באופן הטוב ביותר את הערך באמצעות הדיאלוג המתמיד הנערך בה. חברה שתצליח בכל אחת ממסגרותיה, הנפרדות או המשותפות, לקיים בד בבד עם ההכרה בערכים המשותפים שלה את הערך של ההכרה בשונות, תצליח לקיים את עצמה.

והאמת של כל אחת מן הקבוצות בלי רצון לשנותם ובלי חשש להיות מושפע לרעה מהם.

איני סבורה שקיימת בעיה עם קיומן של מסגרות המבטאות את רצונן של קבוצות שונות בחברה - דתיות, חילוניות, כפריות, עירוניות, יהודיות וערביות. השאלה היא כיצד נוכל לחלוק את ערכינו הבסיסיים העומדים ביסוד של שאיפתנו להיות חברה ראויה, הומנית ודמוקרטית, גם כאשר בחרנו באורחות חיים שונים ובחינוך לקראתם במסגרות מובדלות. האם ניתן להגיע לכך רק ב"ערבוב" של מרכיבי החברה השונים? נראה כי היום, בחברה המכירה בערך הקיים דווקא בהדגשת השונה, התשובה חייבת להיות אחרת: מסגרת ראויה היא לא בהכרח זו המקיימת בתוכה את הפנים השונות של החברה, אלא זו המכירה בקיומם של שונים כערך.

וכאן אני חוזרת לשאלת החינוך המשותף. אם הכוונה לביטול זרמי החינוך הנפרדים, לדעתי אין זה הפיתרון. לצד בתי ספר ממלכתיים ובתי ספר ממלכתיים-דתיים השואפים להדגיש את אורחות חייהם הנבדלים ולחנך לאור ערכיהם, קיימים בתי ספר משותפים השואפים לחנך לערכים המשותפים ולהדגיש אותם: הערכים הדמוקרטיים, החברתיים, החינוכיים. המשימה היא לחייב באלה כמו גם באלה קיומה של תוכנית ליבה של המתחנך במדינת ישראל (ובעניין זה יש כמובן לכלול גם את הזרם ה"שלישי", העצמאי). על תוכנית הליבה לכוון להבנה כי הערכים שצוינו, הנבדלים והמשותפים, לא יתקיימו ללא חינוך להכרה בשונות כערך.

אם הדרישה היא כלל מערכתית, מה היתרון של חינוך משותף? כפי שרמזתי קודם, החינוך המשותף בוחר להדגיש דווקא את הערכים השווים על פני השונים. אני גורסת כי חינוך כזה, משותף לדתיים ולחילוניים, מאפשר דווקא בהנחת הדומה, להציף באופן מושכל יותר את השונה. הידיעה כי השונה קיים,

לפני כעשר שנים, לאחר רצח רבין, הציע חבר כנסת מסוים לאחד את כל בתי הספר לזרם ממלכתי אחיד, משותף לדתיים ולחילוניים. אני מניחה כי כוונת המציע היתה למנוע בעתיד היווצרות בתי גידול המצמיחים עשבים שוטים. התקווה, כנראה, הייתה שבתי ספר אחידים, נושאי מסר יהודי ודמוקרטי יבטיחו את החינוך הרצוי לקיום ערכים אלה. לא הייתי בעד ההצעה כאשר עלה הרעיון, ואף על פי שאני עוסקת בחינוך משותף לדתיים ולחילוניים, איני בעדה גם היום. אך ראשית יש להזכיר: הצעה כזו, של איחוד מערכת החינוך, איננה חדשה. קדמה לה ההחלטה ההיסטורית של ראש הממשלה, דוד בן-גוריון, אשר יחד עם שר החינוך, פרופ' בן-ציון דינור, יזמו והעבירו ביוני 1953, תשי"ג, את חוק חינוך ממלכתי וממלכתי-דתי, שבא לבטל את שיטת הזרמים. חוק זה היה אמור לבטל את הזרמים בחינוך וליצור מערכת ממלכתית אחת. הכוונה המקורית, כפי שהסביר דינור, היתה לאחד בין מסגרות החינוך הציוני ולהבחין בתוך המסגרת בצרכים של החינוך הדתי. בסופו של דבר, המבנה שעליו הוסכם הותיר שני זרמים נפרדים של החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי (בנוסף לזרם שלישי, עצמאי). מבנה זה, אשר יצר תת-מסגרות בתוך החינוך הממלכתי, אפשר עם השנים את החידוד המבדיל בין הזרמים ואת התרחקותם זה מזה עד כדי יצירת מסגרות חינוך נפרדות לחלוטין. ולכן בודאי שלא התכוונו המחוקקים. כאשר אנו באים לבחון את יתרונותיו של החינוך המשותף לדתיים ולחילוניים, יש לשאול: האם אנו מציעים ביטולן של המסגרות המבדילות כדי להביא למימוש החוק המקורי?

הייתי תומכת בהצעה לו האמנתי כי קיומן של מסגרות מובדלות הוא שורש הבעיה וכי ביטולן הוא אשר יוביל למפגש אמיתי בין הקבוצות השונות, מפגש השומר על הערכים

הכותבת היא מקימת בית הספר קשת בירושלים, וכיום מנהלת את התיכון של קשת.

בלתי אם נועדו

חינוך נפרד הוא השביל שנראה לי כנכון לבניית חברה יהודית שבה מצטרפות דתיות וחילוניות זו לזו

משה מאיר

בפנים ובחוץ

הפגישה ביני ובין האחר מחייבת אותי לעמדה שהיא מוחצנת ביחס לזהותי. מחד גיסא - איני הווה את זהותי אלא מציגה בפני האחר, ומאידך גיסא - איני הווה את זהותי אלא מאזין וקולט את זהותו של האחר. מטרת החינוך בגיל הצעיר ובגיל הנעורים היא לסייע לילד להוות את זהותו, לכן הפגישה כמכוננת את תשתית החינוך איננה מתאימה בגיל זה. ההווה היא הסדר הראשון, ואילו הפגישה היא הסדר השני. מכיוון שתכלית החינוך - כפי שצינתי בפתיחה - היא ההצטרפות בין דתיות לחילוניות, חשוב לסמן את המטרה הזאת לאורך כל הדרך. הסימון - בקהילה הדתית - יהיה על ידי עצם הצגת המטרה בפני התלמידים, ועל ידי פגישה בינם ובין מחנכים חילוניים ותלמידים חילוניים. אך ה'תלמידים' כסדרם צריכים להיות במסגרת הזהות העצמית, חילונית או דתית.

אי אפשר לתרגם לפני שמדברים, ואי אפשר לדבר בחופשיות בידיעה שהדברים מתורגמים לאחר. לכן יש צורך בחינוך של קהילת הזהות לפני המפגש עם קהילת זהות שונה

שפה

המפגש בין דתיות לחילוניות איננו רק מפגש בין ערכים, אלא גם - ואולי בעיקר - מפגש בין שפות. על השאלה 'מה שלומך?' עונים בחילונית 'בסדר' ואילו בדתית - 'ברוך השם'. 'תפילה' בדתית מתורגמת 'שירה' בחילונית. התרגום משפה לשפה מוסר משהו, אך תמיד גם מחסיר משהו אחר. בכדי לדבר בשפה דרושה קהילה הדוברת אותה. בקהילת האם מדברים בשפה, במפגש עם האחר - מתרגמים. אי אפשר לתרגם לפני שמדברים,

ואי אפשר לדבר בחופשיות בידיעה שהדברים מתורגמים לאחר. לכן יש צורך בחינוך של קהילת הזהות לפני המפגש עם קהילת זהות שונה.

'שבו לכם פה'

הרב סולובייצ'יק דורש באחת מחמש דרשותיו את הפסוק שאמר אברהם לנערו - 'שבו לכם פה עם החמור' - כמבטא את היחס בין דתיות לחילוניות במדינת ישראל. אברהם ונערו הלכו כברת ארץ ניכרת יחדיו, אולם כשהגיעו למקום מסוים בדך אל הר המוריה נתפרקה החבורה ואברהם נפרד משני הנערים באומרו אליהם 'שבו לכם פה עם החמור, הלאה אי אפשר לכם ללוות אותנו; מכאן אני נשאר עם יצחק לבדי'. לדידו - השותפות בין הדתיות לחילוניות היא בתחום החומר - בניין המדינה, אך בתחום הרוח המסומל על ידי הר מוריה - אין שותפות. תמונתו של הרב סולובייצ'יק זרה לי, כיוון שיש בה התנשאות של הדתיות על פני החילוניות. אני רואה תמונה הפוכה. דתים וחילוניים הולכים בנפרד בדרך עיצוב זהותם הייחודית, תוך מבט ושיחה זה עם זה. לאחר שעוצבו זהויותיהם השונות, הם

מצטרפים זה לזה במעלה הדרך להר המוריה ומגיעים אל הפסגה כשהם משלימים זה את זה. לא כאברהם ונערו, אלא כאברהם ויצחק שעליהם מעיד הכתוב - 'וילכו שניהם יחדיו'. ההפרדה הראשונה היא צורך ההתלכדות הסופית, כמו שכתב הרא"ה באורות קודשו: 'למסתכל פנימי מתראים הם [הניגודים בין הדעות] בתור ריחוקים מקומיים של שתילים, שהם משמשים לטובת רעונותם ושביעת יניקתם, כדי שכל אחד ואחד יתפתח במילואו, ותהיה הסגולה המיוחדת של כל אחד מחושלה בכל פרטיה, מה שהקירוב היה מטשטש ומקלקל הכל, והאחדות המתואמה באה רק מתוך זה הריחוק, שרי בפירודא וסיים בחיבורא' [אורות הקודש חלק א' שער ראשון סדר א' ו"א].

סוף דבר

בתודעה הציבורית נוצר קשר בין עמדה הדוגלת בהצטרפות בין דתיות לחילוניות ובין רדידות דתית. נדמה כי צריך להודות שהמציאות לעתים קרובות תומכת בעמדה זו. בניגוד לכך אני סבור כי דווקא מלאות דתית מובילה להבנת הצורך בהצטרפות בין דתיות ובין חילוניות כתופעות המשלימות זו את זו. אך כדי שההצטרפות תנבע ממלאות דתית, יש צורך לאפשר למלאות שכזאת להיווצר. אני סבור כי מלאות שכזאת יכולה להיווצר בחינוך נפרד, המאפשר להפנות את מרב הרגישות ופתיחת הלב לעיצוב הזהות העצמית. אם נשוב ונפנה למציאות, הרי היא מורה, כי לעיתים קרובות התרכזות בזהות העצמית משכיחה את האחר המשלים ולא מפתחת את היכולות הדרושות לשם הצטרפות עמו. חינוך נפרד שיסמן במשך כל הדרך את המטרה ויצור מפגשים שיאפשרו את השגתה, הוא השביל שנראה לי כנכון לבניית חברה יהודית שבה מצטרפות דתיות וחילוניות זו לזו.

ד"ר משה מאיר הוא המנהל החינוכי של 'קולות', מורה בבית הספר למנהיגות חינוכית ובחוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית.

איפה טעינו, מונוטון של זיאלוצ'יץ

ד"ר גילי זיוון וחגית ברטוב | מרכז יעקב הרצוג

לתורה, אך גם זה חלק מהתורה. אך איך ניתן לחיות עם הספק ואי הספק בכפיפה אחת? האם ייתכן שלא רק אנשי המחנה החרד"לי נמנעים מלנהל דיאלוג אתנו כי הם מאוימים, אולי גם אנחנו נמנעים מלנהל דיאלוג אתם, משום שאנחנו מאוימים?

ואולי עלינו לקבל את העובדה כי בתוך המחנה הציוני דתי ישנן שתי תפיסות מרכזיות, שיכולות לנהל ביניהן דיאלוג רק בקצוות, מתוך ידיעה כי המרחק כה גדול עד שלא ניתן לגשר עליו במילים; ואולי עלינו לדבוק בפרקי אבות ולומר "לא עלינו המלאכה לגמור, ואין אנו בני חורין להיבטל ממנה."

וייתכן כי דווקא מהלך ההתנתקות שזעזע מוסדות ארץ והעמיד אמונות יסוד בסימן שאלה יגרום להיווצרותם של סדקים דקיקים בסלע המוחלטות, אוויר קריר יחדור ללבו של הסלע, ואתו יחד יחדרו קולות אחרים, ספקניים יותר. מי יודע, אולי חזירתם של קולות אלו תאפשר לנו לשאול ביחד על אמיתותינו, לבחון טענות שונות שהתמוססו (אצלנו ואצלם) נוכח מציאות חדשה שלא הכרנו.

מצד אחד מתברר שהסתלקנו משטחי ארץ שעד הרגע האחרון הבטיחו לנו גדולי הדור שלא ניסוג מהם, ובכל זאת העולם עומד על תילו וממשיך כמנהגו; מצד שני גילה ציבור גדול, ואנחנו בתוכו, שצפה בדאגה באנשי ההתיישבות העומדים להתפנות, כי אחיו ב"התנחלויות" לא עונים על הסטריאוטיפ שנבנה להם. מתברר, בניגוד לכל נבואות הזעם, שציבור דתי ימני זה גילה נכונות מדהימה להישמע להוראות נציגי החוק, ובפועל לא ראינו מאמינים המעמידים את אמונתם הדתית כנגד מחויבותם האזרחית. כולנו טעינו בהערכות, כולנו צריכים לאוורר את ההנחות שלנו, מה שמאפשר הסתכלות מחודשת על אמיתותינו ועל הצהרותינו. אם נהיה מוכנים לבחון את עצמנו מזווית חדשה נהיה מוכנים גם להקשיב לקולו של החבר בעל הכיפה הסרוגה שחושב כל כך שונה מאתנו, ועם זאת נשען על אותם טקסטים, פועל לפי אותם קודים הלכתיים ורואה עצמו כעונה להגדרה של ציוני דתי.

במתודה המרכזית שלנו הנשענת על ביקורתיות, ספקנות ואמונה מוחלטת שבעולם הזה אין מוחלט, מתודה החותרת לא פעם אל השאלות יותר מאשר אל התשובות.

המחנה המכונה חרד"ל דוגל במתודה שונה, מתודה המבקשת תשובות, המבקשת סמכות והכרעה, לא רק בהלכה אלא גם בהשקפה, מתודה המנסה לצייר תמונת עולם ברורה - עולם של מטה ועולם של מעלה שהקשר ביניהם ישיר ופשוט; ויש להודות כי רבים בציונות הדתית נמנים על מחנה זה. האם ניתן לנהל דיאלוג בין שתי מתודות אלו? האם ניתן לנהל דיאלוג כאשר הנחות היסוד בנוגע לאפשרויות הפרשנות מחד ולידיעת הרצונות של האל מאידך כה רחוקות?

דיאלוג, כך למדנו מניסיונו, משפיע על שני הצדדים, משנה אותם ומזיז אותם מעמדתם. אין הכוונה שצד אחד "יעבור" לצד האחר, אלא שהדעות בשני הצדדים יהפכו מורכבות יותר ומוחלטות פחות. נדמה כי דווקא הקרבה הגדולה בין המחנות הופכת את הבדלי התפיסה למרחק שקשה לגשר עליו. כאמור, אנחנו רוצים למעט בבחינת חלקם של מחנות אחרים ולבחון את חלקנו שלנו ולשאול:

האמנם אנחנו באמת ובתמים מוכנים לנהל דיאלוג אשר עשוי לקרב אותנו אל המוחלט? האם אנחנו יכולים לראות את המוחלט כאמת לגיטימית, והרי דבר זה מערער על כל תפיסתנו היהודית! האם אין אנחנו רואים בתפיסות אלו תפיסות לא מתוחכמות, ומשום כך כל דיאלוג מעמיד אותנו בעמדה מתנשאת ומבטלת שממילא אין בה לדיאלוג סיכוי?!

ועוד יש לשאול: הביקורת המוטחת כלפינו מצד אותו מחנה בדבר חוסר נאמנותנו להלכה, האם אינה מאיימת עלינו? ייתכן כי אנחנו מזהים, אולי אף בלא מודע, תפיסה יהודית אותנטית של אותו מחנה בדבר קבלת עול תורה ללא ערעור, ללא ספק, "גם אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל". ואנו יודעים בסתר לבנו כי יש צדק מסוים, חלקי אולי, בטענות אלו. חלקי משום ששבעים פנים

השנה האחרונה ובייחוד החודשים האחרונים השיבו אל סדר היום הציבורי את הוויכוח שבין דתיים לחילוניים, את הוויכוח שבין הדמוקרטיה לבין היהדות. שוב נשאלו שאלות בנוגע למקור הסמכות בחברה הישראלית, שוב נאבקו רבנים בשמו של האל בהחלטות של ממשלה נבחרת, ואף אם בסופו של דבר גבר כוחה של הדמוקרטיה, הרי שטעמו המר של הוויכוח עדיין לא נעלם. יש להניח כי ההתנתקות עוד תמשיך ותשפיע בדרכים שונות על החברה הישראלית, ויכולנו כעת להכות על חטאם של מבטיחי גאולה ומחשבי קיצים; אך אנחנו רוצות לבחון את חטאנו שלנו, חטא אי הדיאלוג. חרטנו על דגלנו את הדיאלוג, את ההקשבה והפתיחות לקולות יהודיים רבים, סותרים, מגוונים.

אך, אנו, ציונים דתיים מתונים, אנשי המחנה המכונה - אורתודוקסיה מודרנית, לא הצלחנו לנהל דיאלוג עם רבים כל כך ובראשם עם רבים כל כך במחנה שלנו - מחנה הציונות הדתית.

שנה אחרי שנה אנחנו מגלים כי הדיאלוגים הרבים שאנחנו מקיימים אינם כוללים את אלו העומדים מימנינו בעולם הדתי, את אלו המבקשים ואף מוצאים אמיתות מוחלטות בעולמו של הקב"ה.

נדמה כי דיאלוג זה חסר במיוחד בימים שעברו עלינו, ששבנו וחיידו את הצורך בהפחתת המתיחות, בריכוך העוצמות של נבואות הכעס והזעם ובשגירת הניכור. לכאורה ניתן היה להניח כי דווקא אנחנו, השותפים ליראת השמיים ולקיום המצוות, נמצא דרכים לנהל דיאלוג אמיתי וכן עם אנשי הימין הדתי.

לצערנו עלינו להודות - אנחנו נכשלים בכך. יש להדגיש, חטא אינו רק מעשה שבמזיד, גם השגגה היא חטא. ואנחנו חשים צורך בחשבון נפש לבחון את חלקנו בכישלון זה. ייתכן כי כישלוננו הוא כישלון מובנה, מובנה

על חטא שחטאנו

משה טור-פז

חשבון נפש של "נאמני תורה ועבודה" לקראת הימים הנוראים

על חטא שחטאנו לפניך בעיניים רמות ועל חטא שחטאנו לפניך בעזות מצה. ועל כולם, אלוה סליחות, סלח לנו, מחל לנו, כפר לנו.

הייתה זו שנה עמוסה וקשה לעם ישראל, שנה שבה השיח הקיצוני ולעיתים האלים ניסה להשתלט על סדר היום שלנו, להכתיב את הטון ולהעצים רגשות וקונפליקטים. הייתה זו שנה שנגמרה בקול עגמומי ומפויס. מדינת ישראל עמדה במבחן קשה של אחדות, ויצאה ממנו מנצחת, גם אם בשן ועין.

עם סיום השנה בוחנת תנועת נאמני תורה ועבודה את דרכה ומכה על חטא באלו:

* על קוצר ראותנו שלא השכלנו לחבר את הבחירה השפויה של אנשי הציונות הדתית להימנע מהינתקות מהמדינה, עם הכרעות נוספות בתחומי חברה ומדינה.

* על אוזלת ידינו שלא פעלנו די להצבתו של סדר יום חדש לציונות הדתית, סדר יום שתנועת נאמני תורה ועבודה תהיה מובילה בו.

* על כי כתנועה לא חשנו שתפקידנו כ"מוכיח בשער" הסתיים ובשל זמנה של התנועה להתייצב בחזית ההנהגה הציבורית לקראת הובלת שינויים במערכות החיים השונות.

לפני שמונה חודשים התקבלה בהנהלת "נאמני תורה ועבודה" החלטה להילחם בסרבנות ובאלימות המלוות את המאבק בהתנתקות בלא לחוות דעה על עצם המהלך, שנעשה תוך נאמנות לקו הא-פוליטי של התנועה. החלטה זו באה לידי ביטוי בהקמת פורום "יום פקודה", אשר הוביל את המהלך. הימים שאחרי ההתנתקות מראים כי ליוזמה שהביאה למהלך זה נמצאו 'קונים' רבים מאוד בקרב הציונות הדתית. אך יש לזכור

כי מהלך זה אינו עומד בפני עצמו. זהו מהלך אחד מתוך כמה, שמטרתו להחזיר את הציונות הדתית אל תפקידה המסורתיים החשובים ביותר של שותפות עם הציבור בקבלת הכרעות בנושא חברה ומדינה. עלינו לזכור כי קו ישר מחבר בין סרבנות ואלימות ביחס למדינה ובין סרבנות ואטימות ביחס לנושאים חברתיים העומדים בראש סדר היום של החברה בישראל. בין הנושאים

ראש השנה, תחריט עץ, 1508

יש למנות את היחס המתנשא והמסתגר כלפי האחר באשר הוא - הציבור החילוני, הציבור הלא-יהודי, העולים והעניים. וכן את היחס כלפי האישה במוסדות הדת הרלוונטיים.

כל האנשים אשר בחרו להישאר מחוברים למוסדות האזרחיים ולחברה הישראלית, חייבים להישאר בדיאלוג עם התרבות החילונית ועם המודרנה. כל ניתוק בין כל המרכיבים האלו הוא ניתוק מלאכותי. האירועים האחרונים הוכיחו את טענתנו מזה שנים כי הציונות הדתית איננה נשמעת לקולות הקיצוניים מקרב המנהיגות הרבנית,

אפילו כאשר אלה מאיימים על העולם הבא של חברה. עובדה זו איננה אומרת שאין לרוב הדתיים רב או סמכות הלכתית. לא כך הם פני הדברים. רוב הציבור הדתי חי חיים אורתודוקסיים-מודרניים.

עלינו להשכיל ולחבר ציבור זה, אשר חלקו הגדול התאכזב מהדרך הדוגמטית שהוצגה לו, אל דרכנו המורכבת. עלינו ליצור קואליציות חדשות של יהודים רציונליים, אשר ידם האחת אוחזת בתורה והשנייה בעול המדינה והמודרנה.

עלינו לחבר את עולם המעשה היומיומי והשגור על סדר יומם של אנשי הציונות הדתית עם עולם התודעה הרוחני, להציב סדר יום חדש לציונות הדתית, וליצור זהות בינולבין סדר היום של התנועה.

סדר היום החברתי-לאומי החדש מחייב את התנועה להתבוננות עצמית מחודשת במטרותיה, בדרכיה ובאופני פעולתה. שינוי תודעתי שכזה אינו קל. המעבר מעמדת האופוזיציה אל חזית הקואליציה טומן בחובו חשש להסתאבות ולהגמשת האידיאולוגיה על חשבון האחדות והרלוונטיות לציבור רחב. היכולת להביע דעה ללא כחל ושרק עומדת בלב פעילות התנועה לאורך השנים. הרצון לייצג את הזרם המרכזי בציונות הדתית, אסור לו שיבוא על חשבון מאבק על הדברים החשובים לנו, כגון מעמד האישה בחיים הדתיים והכלליים, היחס לאחר, הסובלנות הרוחנית והברית עם הציבור החילוני. כל אלו חייבים להישמר, אך הסגנון צריך להשתנות. בחירת המילים צריכה להתעדן. בין השותפים לדרך חייבים להיות רבנים ובעלי מעמד רוחני, דמויות נשיות מובילות, אנשי חינוך ואנשי מעשה. האירועים האחרונים הוכיחו לנו כי הציונות הדתית קרובה לנו יותר מששיערנו. עלינו להתאים את עצמנו למציאות החדשה על מנת להיות רלבנטיים ולתפוס מקום בהנהגת הציבור. זוהי תשובתנו לשנה הבאה.

קריאה לגיבוש אלטרנטיבה לישיבות ההסדר

יובל כאהן

הדיון הציבורי אודות הלגיטימציה של ישיבות ההסדר, שבחלקן נשמעו לכאורה קריאות לסירוב פקודה, הוא הזדמנות טובה לבחון לעומק צדדים נוספים של ישיבות ההסדר בפרט ושל מוסדות החינוך העל-תיכוניים

בין חינוך והשכלה

בעולם המודרני המוסדות העל-תיכוניים העוסקים בלימוד נקראים מוסדות להשכלה, ולא מוסדות לחינוך. ככלל, הדבר נובע מהתפיסה הליברלית הרווחת במדינות הדמוקרטיות המערביות, הרואה באזרח אדם אוטונומי האחראי לגיבוש ערכיו, ובמוסדות - אמצעי להקניית ידע ומתודה מדעיים ומקצועיים, האמורים להיות במידת האפשר אוניברסאליים ו'נקיים' מהשפעות של אמונות וערכים אישיים, דתיים, לאומיים או תרבותיים. תפיסה ליברלית זו מחלחלת אף למוסדות החינוך התיכוניים ואפילו היסודיים, הרואים עצמם פחות ופחות אמונים על חינוך ערכי ויותר על הישגים מקצועיים ואקדמיים מדידים ונויטראליים. ישיבות ההסדר והשילוב¹ הן תופעה ייחודית של מוסדות על-תיכוניים שמטרתן היא חינוכית ערכית מוצהרת² הנוער המגיע לישיבות עושה זאת מתוך בחירה ומתוך רצון להתחנך לצד הלימוד. לשם כך מוענקים לתלמידים תנאים כלכליים וסביבתיים המאפשרים התמסרות מלאה ללימודים, ללא הלחצים שלהם נתונים מרבית הסטודנטים. לא רבות היו התקופות בתולדות ישראל שבהן התקיימו, אם בכלל, תנאי חינוך באיכות כזאת. החששות מסירוב פקודה המוני של תלמידי ישיבות אלה התבדדו, לשמחתנו, אך בכל זאת אל לנו למהר ולפטור עצמנו מבדיקתה של תכנית הלימודים בישיבות ההסדר ושל שורשיה האידיאולוגיים, כי לנושא זה השפעה ישירה על שאלת היחס למדינת ישראל, כמו גם על שאלות חשובות אחרות.

תכנית הלימודים בישיבות בנויה אך ורק ממרכיבי הדת והמסורת היהודית כפי שהתעצבו בעיקר בישיבת וולוז'ין ובנותיה

הכותב הוא מחנך בבית ספר הרטמן, חבר הצוות החינוכי במדרשה הגבוהה באלון ותרבר הנהלת "נאמני תורה ועבודה"

במאתיים השנים האחרונות, בשינויים ובניואנסים כאלו ואחרים. מרכז הכובד נשאר בלימוד התלמוד הבבלי עם הפרשנים הראשונים והאחרונים בסוגים שונים של ניתוח מושגים משפטיים והלכתיים³. נוסף על כך כוללת התכנית שיחות ושיעורי מוסר ואמונה, וכן חוויה דתית הממוקדת בעיקר סביב התפילות וסעודות השבת. בוגרי הישיבה המעולים יהיו מן הסתם בעצמם, ברבות הימים, ר"מים בישיבה, או אפילו רבנים ופוסקים. שאר הבוגרים יעסקו לפרנסתם בתחומי עיסוק מגוונים, כאשר הלימודים בישיבה מהווים את הרקע שיאפשר להם 'לפתוח דף גמרא' עם הבן או עם השכן, לנהל חיי משפחה יהודיים לפי ההלכה ולהשתדל לשחזר את הזיכרונות הנעימים מחיי הישיבה על שולחן השבת ובבית הכנסת. לפני כעשור וחצי קמו מחנכים בציבור הדתי-לאומי, אשר בקשו להכשיר את חניכיהם לא רק לשמור על דתיותם במהלך השירות הצבאי במסגרת מחלקות דתיות לתקופת שירות מוגבלת, אלא גם לתפוס עמדות פיקוד ומנהיגות בתוך הצבא כחיילים דתיים. כך הוקמו המכינות הקדם-צבאיות, שהבולטות שבהן עלי, עצמונה ויתיר, אשר הצליחו לחולל מהפכה אמיתית בדמותו של החייל הדתי, ורבים מבוגריהן משרתים בתפקידי קצונה ופיקוד בכירים שונים ברחבי הצבא. המהפכה שהתחוללה היא כה גדולה, שלאחרונה אף נשמעו קולות שקראו להגביל את מספר הדתיים בצבא; כך התחלפה הדאגה הנושנה של הציבור הדתי לנאמנותם של בוגרי החינוך הדתי למורשת, בדאגה של הציבור החילוני לנאמנותם של החיילים הדתיים לצבא. אך המהפכה של המכינות הקדם-צבאיות הדתיות נעצרה בתחום הצבאי. אמנם פחת המיגון של לימודי התלמוד במכינות לטובת אינדוקטרינציה 'אמונית' ואימונים מכינים לשירות צבאי

קרבי, אך באופן כללי תכני הלימוד נשאר זהים לתכנים בישיבות, שבהן גדל הצוות החינוכי של המכינות.

בין לימוד לריטואל

אין ספק כי מאחורי הקוריקולום הישיבתי המצומצם עומדת גם אידיאולוגיה, נוסף על הצורך הבסיסי בחברות (סוציאליזציה). ביסודה עומדת 'מצוות תלמוד תורה', שלבשה במהלך ההיסטוריה היהודית פנים שונות ומגוונות מאוד. בתקופת מרד בר-כוכבא, באמצע המאה השנייה, קיבלה מצוות תלמוד תורה צביון לאומי ואתוס של הקרבה מרטרית. היא הפכה לחלק מהמרד בתרבות ובשלטון הרומאי, ותוכן זה משתקף, בין היתר, בדמויותיהם של רבי שמעון בר-יוחאי ורבי עקיבא.

בימי הביניים נטענה מצוות תלמוד תורה בתוכן מיסטי חזק, בעיקר בהשפעת הקבלה. ביטוי חד לחידרה זאת של רוח הקבלה אל לימוד התורה בשני ספרים מאוחרים, שנכתבו פחות או יותר במקביל, על סף התקופה המודרנית, ומייצגים את שני הזרמים האורתודוקסיים החשובים ביותר בעת החדשה עד לציונות, החסידות וההתנגדות. מהצד האחד הספר 'תניא' של מייסד חסידות חב"ד⁴ שבו לימוד התורה הופך לאמצעי לדבקות מיסטית באל, ומהצד השני הספר 'נפש החיים' של מייסד ישיבת וולוז'ין⁵ שבו לימוד התורה הוא אמצעי תיאורגי משיחי לתיקון העולמות האלוהיים העליונים. המשותף לשני הצדדים הוא שמצוות תלמוד תורה עוברת מהעולם הריאלי אל העולמות העליונים. הלימוד הופך מפעולה שמטרתה בתוכן הקוגניטיבי שלה, לפעולה שמטרתה בתוצאות המיסטיות-נפשיות, או המטאפיזיות-קוסמיות שלה. מאחר שכן הישיבה היא בעצם מקום לעבודת האל, תחליף למקדש ולבית הכנסת, או להבדיל

נוצר מצב אבסורדי כי כשרוצים לדון באופן רציני בשאלות של שלטון, משטר וחוקה למשל, מתחילים לחפש מקורות בתלמוד ובשו"תים שניתן לגזור מהם תוך פלפול וחידוד רב עקרונות פוליטיים, בעוד שהחברה המודרנית עוסקת בנושאים אלו כבר כמה מאות שנים באופן מקצועי ורציני מאד

חז"ל⁸ לית זו ודומותיה, ולימודי מדעים (שכבר אינם נקראים 'לימודי חול') הם מרכיב בסיסי בבתי הספר התיכוניים הדתיים, ובוגרי החינוך הדתי משתלבים בכל תחומי המדע באוניברסיטאות. לעומת אלה הישיבות שהקים הציבור המודרני משמרות בתוכנית הלימודים שלהן גישה חרדית, שלפיה בשלבים המשמעותיים של החינוך ושל עיצוב האישיות "אין לנו על מי לסמוך אלא על אבינו שבשמים". כך למשל, כשרוצים לדון בשאלות של שלטון, משטר וחוקה, כאילו אין ברירה אלא להסתמך על מקורות במסכת סנהדרין ובספרות הפוסקים תוך פלפול וחידוד עקרונות פוליטיים, בעוד שהחברה המודרנית בה אנו חיים, דנה בנושאים אלו כבר מאות שנים באופן אינטנסיבי. כיצד ניתן לדון בשאלות דת ומדינה בלי להכיר את התיאוריות שעיצבו את יחסי הדת והמדינה בעולם המודרני? הוגי הדעות ואנשי המשפט היהודיים לא התמודדו עם שאלות של ריבונות, ייצוג, צבא, דיפלומטיה, טריטוריה וכדומה באותן מאות השנים, שבהן העולם המערבי, שמתוך ההקשר שלו הוקמה מדינת ישראל, עבר כברת דרך תיאורטית ארוכה מאד בתחומים אלו. ליבוביץ' טען כי לא ניתן להחיל קטגוריות הלכתיות שגובשו בגלות על מצב של מדינה ריבונית⁹. אך עוד לפני הדיון בשאלות פרקטיות-הלכתיות, עלינו להנחיל לתלמידינו כלים לניתוח המצב הדמוקרטי והתרבותי שבו הם חיים, אם אנו רוצים לאפשר להם לגבש עמדה כאזרחים דתיים במדינה יהודית דמוקרטית. דווקא הישיבה, שאמורה לחנך את האדם הדתי המודרני, כמעט אינה מכינה אותו להתמודדות עם האתגרים האדירים של המודרנה, אלא מלעיטה אותו במטען של נוסטלגיה דתית, בתקווה שזאת תעזור בימים הקשים שנכחו לו 'בחוץ'. הישיבות אינן מחנכות אדם דתי, ציוני, מודרני, אלא אדם דתי החי במדינת ישראל בתקופה המודרנית.

אפלטון ואחד העם - לא פחות מאב"י והרב קוק

נסכם את העולה מדברינו עד כה: מרכזיות של הלימוד כמעצב אישיות וחברה משותפת

בישראל.

המושג 'פתיחות' מתאר באופן מעוות את עמדתנו כלפי המכלול של תחומי החיים, ובעיקר מעוות את השתקפותה במוסדות הלימודים הגבוהים והחשובים ביותר שלנו. עלינו להחליף בז'רגון הדתי את המושג 'פתיחות' במושגים כמו שייכות ומעורבות, ההולמים יותר את יחסנו לעולם.

"הפוך בה והפוך בה דכולה בה", האמנם!?

לשמחתנו, הציבור הדתי המודרני עבר ברובו מזמן את השלב האפולוגטי כלפי מימרה

ג'ק ד'אנו, אמור מעט ועשה הרבה, 1995

למזר, כשמרכז הכובד הוא בפעילות הדתית ולא בלימוד הממשי. ישיבות ההסדר ברובן לא עוסקות אמנם בפעילות מיסטית מפורשת, וזאת, בהתאם למסורת של ישיבת וולוז'ין⁶. אך תכנית הלימודים בהן מעוצבת לאור אידיאולוגיה מיסטית⁷.

בין פתיחות להשתייכות

לא פעם נעשה שימוש במושג 'פתיחות' כדי לתאר את היחס של הציבור הדתי המודרני לערכים שמחוץ למסורת. מקובל לתאר מוסדות כפתוחים יותר ככל שנלמדים בהם יותר לימודים הקשורים לתרבות המודרנית על מרכיביה השונים.

דומה כי השימוש במונח 'פתיחות' מוליך לכשל מהותי. יהיה זה נכון להגדיר יהודי בעל תפיסת עולם חרדית, הקורא ספרות כללית או מחזיק בביתו ספרי אומנות כאדם 'פתוח'; בתפיסת עולמו הסגורה והברורה קיימים פתחים, שבעדם הוא מוכן להציץ החוצה כלפי ערכים ותוצרי תרבות אחרים. לעומתו הדתיים המודרניים, אינם 'פתוחים' אל המדע או אל התרבות אלא כבר שנים רבות מעורבים בהם לגמרי ואף מובילים ומנהיגים תחומי מחקר ותרבות רבים. הציונות הדתית אינה 'פתוחה' לרעיון מדינת ישראל כדי לקבל תקציבים לצרכיה, אלא רואה את עצמה חלק בלתי נפרד מהמדינה על כל מוסדותיה, ולא רק הממסד הצבאי שאליו התחבר הזרם הממלכתי המשיחי של הציונות הדתית, אלא גם הממסד המשפטי, הממשלתי, העיתונאי, הכלכלי וכל שאר מרכיבי המדינה והריבונות בישראל. מי ש'פתוח' לתרבות המודרנית והישראלית, צריך לחנך את ילדיו ללימוד תורה מתוך פתיחות לקריאה של ספרות או עיתונים בשעות שאינן יום ואינן לילה, ומחוץ לבית המדרש. מי שרואה עצמו מעורב ורוצה אף להוביל, לבקר ולהנהיג, צריך ללמוד פילוסופיה פוליטית באופן משמעותי ומקצועי לא פחות מלימודי תלמוד. הציבור הדתי המודרני והציוני אינו בן בית בעולם הדתי ואורח בעולמות האחרים, אלא רואה את עצמו בן בית באותה מידה בעומקן של הדת, התרבות, הפוליטיקה, הכלכלה והמדע

על בית המדרש לעודד את התלמידים להיות מעורבים בחברה ובפוליטיקה הישראלית והעולמית, בעיתונות ובתקשורת, בספרות ובתרבות העכשווית, ולא לראות בכל אלו 'ביטול תורה'

הצבאי, וכמובן לא בשירות במסגרת מחלקות דתיות נפרדות, ובכך אני מצטרף לתפיסתן החינוכית של המכינות הקדם-צבאיות ושל ישיבות הקיבוץ הדתי.

האם השימוש במונח "אלטרנטיבה" רומז לכוונה להחליף את ישיבות ההסדר? בהחלט לא. הישיבות מתאימות לחלק מהציבור הדתי, ואין בדבריי כוונה להילחם בהן, חס וחלילה. הכוונה אינה לצמצם אלא להגדיל תורה ולהאדירה. אני מאמין כי הקמת חלופה חינוכית ציונית דתית ברורה וחזקה תפנה באופן טבעי חלק מהתלמידים משיבות ההסדר אל המוסדות החדשים, ועם זאת תתרום גם לישיבות בכך, שהלומדים בהן יתאימו יותר לדרך; תהליך דומה לזה שקרה עם הקמת המכינות הקדם-צבאיות, שגם מקומן חשוב לבני נוער, המוצאים את עצמם פחות בתחום הלימודי ומחפשים בעיקר חיזוק דתי ושנת התבגרות לפני הצבא. פירותיו של מפנה חינוכי כזה לא יימדדו במספרן של הכיפות הנשארות על הראש לאחר השירות הצבאי וגם לא בתחביב המוכר של ספירת הכיפות בסירות ובקורסי הקצינים והטייס, אלא נראה אותם בעוד עשור בעמדות מפתח בכל תחומי החיים של החברה הישראלית. בני אדם טובים יותר, מעמיקים יותר, נאמנים לערכי המסורת והדת היהודיים, לערכי המדינה הדמוקרטית האזרחית ובעלי קול משמעותי וערכי בתרבות הישראלית.

על הקוריקולום בלימודי היהדות לעבור שינוי מהותי בהיקף ובשיטה. המצב היום הוא, שבישיבות רבות מוקנית תפיסת העולם היהודית בעיקר באמצעות הספר "דרך ה" לרמח"ל. לימוד מחשבת ישראל חייב להפוך לשיטתי ולהתפרס באופן היסטורי מתקופת המקרא, בית שני וחד"ל דרך הזרמים השונים בימי הביניים ובעת החדשה ועד להגות המאה העשרים. לימודי המשנה והתלמודים ימשיכו לתפוס מקום של כבוד, ומובן שיש להקדיש זמן גם ללימודי ההלכה והמנהג, המעצבים את חיי היחיד, המשפחה והקהילה היהודית. את המתודה של מחקר פילולוגי היסטורי יש להשאיר לאוניברסיטאות, יחד עם חלק גדול מהשאלות בהם עוסק המחקר האקדמי. שיטת הלימוד הישיבתית, הנוגעת באופן ישיר ובלתי אמצעי בטקסטים הקלאסיים תוך לימודם ופיצוחם בחברותא, וארגון החומר בשיעור מסכם, מתאימה במיוחד ללימוד ספרות קלאסית, ועליה להישאר המתודה המועדפת.

על כל אלה יש להוסיף פעילות גופנית מגוונת ומקצועית - הלוקה מאד בחסר בישיבות, ללא כל סיבה מוצדקת; רמה גבוהה של טיילות וידיעת הארץ - תחום שפותח באופן מרשים במכינות הקדם צבאיות הדתיות והחילוניות; וכן התנסות בפעילות יצירתית מגוונת - נושא המצוי כיום בתנופה. דומה כי ההפרדה בין המינים במוסדות החינוך מונעת בחלקה הגדול מכוח אינרציה, אך גם מפחד נושן מפני קשרים לא רצויים בין המינים. לא אכנס כאן לדיון מפורט בנושא זה. הוא נידון רבות בשנים האחרונות. אולם אין ספק, כי חברה הרואה את עצמה כמעורבת מלכתחילה ולא כאילוץ, חייבת לחקך את הנוער למורכבות ולעדינות הקשרים בין המינים דווקא במוסדות החינוך, ולא להשאיר זאת ל'ספרות הדרכה לדייטים', שהיא עכשיו ז'אנר פורח בחוגי ישיבות ההסדר.

על מסלול הלימודים להישאר תואם לזה הנהוג בישיבות השילוב, עם אפשרות ללמוד עד שנתיים לפני הגיוס ועד שנתיים נוספות במהלך השירות ואחריו. אינני רואה צידוק ערכי, מוסרי או חינוכי בקיצור השירות

למסורת היהודית ולמסורת המודרנית, אלא שכל אחת ממצה רק פן אחד של הלימוד - זו את החינוך וזו את ההשכלה. לישיבות יתרון בעמדתן החינוכית, אך עמדתן האידיאולוגית בשילוב עם המסורת הישיבתית שמתוכה הן צמחו, יוצרת בהן פער אמיתי בין מטרותיה החינוכיות של החברה הציונית דתית לבין הדרך האנכרוניסטית שבה מטרות אלה מקבלות מענה בישיבות.

נדרשת, איפוא, גישה חדשה לייעודן של שנות החינוך החשובות בישיבה. עליהן לשאוף לכך שבוגריהן ישפיעו על כל תחומי החיים ואף ינהיגו בחברה הישראלית, ולא רק בתוך תוכה של החברה הדתית. החברה הציונית הדתית צריכה לחקך אדם בעל זהות דתית, דמוקרטית ותרבותית עמוקה ומורכבת; ואדם זה יהיה אחר כך חייל יותר מוסרי, כלכלן יותר אחראי, פוליטיקאי יותר ערכי ויהודי יותר מעמיק. לצורך זה יש לחלק את הלימודים לשלושה תחומים חינוכיים מעצבים: א. תחום הדת, המסורת וההיסטוריה היהודית; ב. תחום הפוליטיקה המדינה והחברה; ג. תחום התרבות והרוח.¹⁰ בתחומים אלו יש צורך אמיתי להעמיד אלטרנטיבה ערכית לישיבות מחד גיסא ולאוניברסיטאות מאידך גיסא.

אין כוונתי לאמץ את המוסד האקדמי, המדיר עצמו במוצהר מעיסוק ערכי חינוכי, אם גם למעשה משדר מסרים ערכיים ופוליטיים, סמויים פחות או סמויים יותר; כוונתי למוסד שדרכו הערכית גלויה וחשופה, ומטרתו המוצהרת היא חינוכית. אפלטון, אחד העם, רולס והרצל אינם חשובים פחות לעיצוב הזהות והיכולת הביקורתית של בוגר החינוך הציוני דתי מאב"י, הכוזרי והרב קוק. לא ייתכן שמיטב הכלים האנליטיים והידע של תלמידינו יוקדשו לניתוח סוגיות תלמודיות, ואילו בבואם לנתח שאלה פוליטית וציבורית יישארו הדיונים ברמה של ויכוח טלוויזיוני, או יחזו מ"פסיקות הלכה". על בית המדרש לעודד את התלמידים להיות מעורבים ומעורים בחברה ובפוליטיקה הישראלית והעולמית, בעיתונות ובתקשורת, בספרות ובתרבות העכשווית, ולא לראות בכל אלו 'ביטול תורה'.

1. אני מוציא מהדיון הנוכחי את הישיבות הגבוהות ובעיקר את מסלולי ההכשרה לרבנות ולדינות שניתן לראות בהם בהקשר זה מקבילה דתית למוסדות ההכשרה המדעית והמקצועית החילוניים.

2. רק בשנים האחרונות החלו להבין גם בחברה החילונית את חיוניותן ומשמעותן של שנים מעצבות זהות אלו, והחלו בהקמת מוסדות חילוניים מקבילים למכינות הדתיות, אך בהשוואה לאחוזי הנוער הדתי הממשיך במסגרות על תוכניות מסוג זה, מדובר בתופעה שהיא עדיין בחיתוליה.

בצל ההתנתקות

מיכאל שלי / יהודית חזני

בעת האסף צום ט' באב

מכתב כתב מיכאל:

"ברכני, אבי, כי השחר עליה,

ברכני אבי ישראל.

אקום מעפר אגלח זקן

ואלבש לי צורה וגם דמות

ובין מוסרה ובין יעקב

למנצח אל דמי, אל מות.

אעמוד על משמר בשער,

אוהב

אל מול חלוצי נחלתי

מלחמה בסופה היא גם עת

לוהב

וגם עת לספד למתי.

יש ממשלה -

פעם סבי הקה שר,

יש דין, יש דין ואנשי מעלה

ולעול מרותם אני סר.

אם חרב הישוב, ומישור

ועקב

נמחה ולא ישאר,

אני נכדך, מיכאל יעקב,

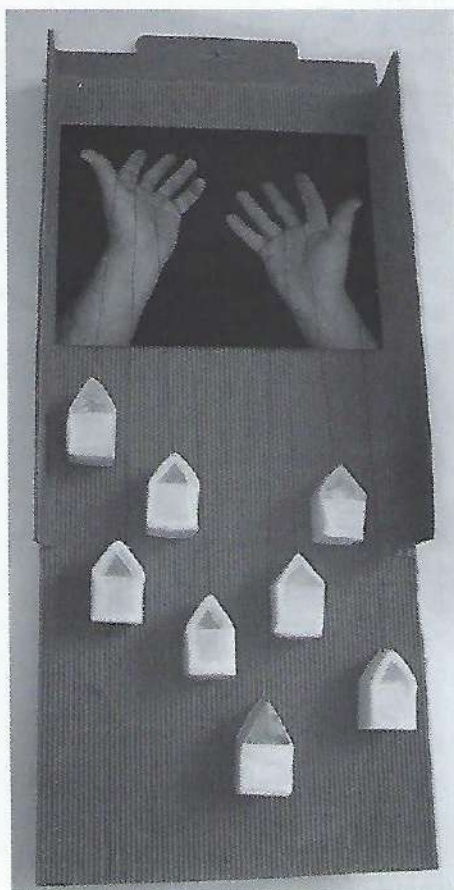
עד עולם, נצר מטעין

להתפאר."

השנה מלאו 30 שנה לפטירתו של מיכאל חזני שכינה כשר הסעד בממשלתו של גולדה מאיר, נחשב כאבי ההתיישבות הדתית, ועל שמו נקרא היישוב "נצר חזני" שבגוש קטיף. מיכאל יעקב, נכדו של חזני, שהשתתף כשוטר במשימות הפינוי של גוש קטיף, כתב לאביו את המכתב הבא:

ברגשות מעורבים אני יוצא מבין המצרים, מסתפר ומתגלה כחייל צעיר ויוצא לעזרת הממשלה לפנות ישובים שאחד מהם על שם סבא.

אמו של מיכאל, יהודית חזני, חברת מערכת "דעות", נפעמת מהסיטואציה שבנה נקלע אליה, כתבה את השיר "מיכאל שלי".

נחמה גולן, ללא כותרת, מתערוכת מחווה לגוש קטיף

3. המצב קיצוני יותר בישיבות הגבוהות מחוג מרכז הרב, ואף הגיע לשיא עם התפצלות ישיבת הר המור מישיבת מרכז הרב על רקע הכוונה לפתוח בישיבה מכון ללימודי תעודת הוראה. על כך ראה במאמרו של ישי רוזנצבי "מטפייקה בהתהוותה - הפולמוס בישיבת מרכז הרב", בתוך מאה שנות ציונות דתית בעריכת אבי שגיא ורב שוורץ, רמת גן, תשס"ג, כרך ג, עמ' 445-421.

4. בעיקר פרק ד.

5. בעיקר שער ד'.

6. בישיבת וולח'ין נלמדו רק תכנים תלמודיים-הלכתיים, והושם דגש רב על הניתוח השכלי של הטקסטים, אך הספר 'נפש החיים' חושף את התפיסה המטאפיזית העומדת מאחורי המפעל הישיבתי, ודבר זה מתבטא למשל בכך שדיני טהרות או קודשים, שאינם רלוונטיים מאז חורבן הבית, נלמדים באותו אופן ממש שבו נלמדים דיני שבת או דיני נזיקין (שגם הם אינם תקפים למעשה במשפט המחייב במדינות שבהן מתקיים הלימוד, כולל במדינת ישראל).

7. ניתוח זה מוסיף אולי להבנת הגורמים לתוצר הספרותי הזעום שיצרו ישיבות ההסדר בעשרות שנות קיומן, הכולל בעיקרו קבצי שיעורים בתלמוד של ראשי הישיבות, שיש בהם משמעות נוסטלגית רבה לבוגרי הישיבה, אך כמעט לא מעבר לכך; זאת בהשוואה לתוצרים הספרותיים של מפעלים ששמים את עיקר ייחוסם בתוכן ולא בריטואל, כמו המכון לפרסומים תלמודיים של הרב שטיינלץ, מכון הלכה ברורה של מרכז הרב, מפעל האנציקלופדיה התלמודית או פרסומים של מוסדות לימוד יהודים שאינם אורתודוקסיים, כמו בית המדרש לרבנים או המכוניס ללימודי היהדות באוניברסיטאות.

8. דברי בן בג במסכת אבות פרק ה, כב.

9. לדוגמה ראה "ראשי פרקים לבעיית דת ישראל במדינת ישראל", בתוך: ישעיהו ליבוביץ, יהדות, עם יהודי ומדינת ישראל, חל אביב, תשל"ט עמ' 85-87, ובהרחבה בכל הספר. 10. ישנם תחומי השכלה רבים וחשובים (כמו למשל מדעי הטבע), שאני משאיר כאן מחוץ לכתלי בית המדרש, אך זאת לא משום שאינם ראויים אלא לאור ההבחנה שפתחנו בה, שמטרת מוסדות אלו חינוך ערכי ולא השכלה מדעית או מקצועית. אין כל סיכוי, ובעיקר אין כל סיבה, להתחזות בתחום מדעי הטבע עם האוניברסיטאות. לעומת זאת בתחומים הנושאים משמעות ערכית ברורה יש למוסדות חינוכיים מקום להביע אמירה חינוכית וערכית.